

# ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Виходить 4 рази на рік

№ 1/2016

## РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор

**ФУРДИЧКО ОРЕСТ ІВАНОВИЧ**

д.е.н., д.с.-г.н., професор, академік НААН

Заступник головного редактора

**Будзяк Василь Миронович**

д.е.н., професор

Відповідальний секретар

**Шкуратов Олексій Іванович**

к.е.н., с.н.с.

- Алекнавічюс Пранас Юозович** • д.соц.н., професор  
**Булигін Сергій Юрійович** • д.с.-г.н., професор, академік НААН  
**Буркинський Борис Володимирович** • д.е.н., професор, академік НАН України  
**Граповська Людмила Миколаївна** • д.е.н., професор  
**Гуцуляк Григорій Дмитрович** • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН  
**Добряк Дмитро Семенович** • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН  
**Дребот Оксана Іванівна** • д.е.н., професор  
**Жан-Крістоф Крол** • д.е.н., професор  
**Жук Валерій Миколайович** • д.е.н., професор, чл.-кор. НААН  
**Зіновчук Наталія Василівна** • д.е.н., професор  
**Йошіхіко Окабе** • д.е.н., професор  
**Колмиков Андрій Васильович** • д.е.н., доцент  
**Ковальські Анджей** • д.е.н., професор  
**Лавров Віталій Васильович** • д.с.-г.н., професор  
**Лицур Ігор Миколайович** • д.е.н., професор  
**Луценко Юрій Олексійович** • д.е.н., професор, академік НААН  
**Мишенін Євген Васильович** • д.е.н., професор  
**Моклячук Лідія Іванівна** • д.с.-г.н., професор  
**Накамура Тору** • д.е.н., професор  
**Пітюлич Михайло Іванович** • д.е.н., професор  
**Скидан Олег Васильович** • д.е.н., професор  
**Собчик Вікторія** • д.с.-г.н., професор  
**Стадник Анатолій Петрович** • д.с.-г.н., с.н.с.  
**Тараріко Олександр Григорович** • д.с.-г.н., професор, академік НААН  
**Шерстобосва Олена Володимирівна** • д.с.-г.н., професор  
**Шершун Микола Харитонович** • д.е.н., доцент

**Засновники:**

Інститут агроекології і природокористування НААН

ТОВ «Екоінвестком»

*Свідоцтво про реєстрацію  
КВ № 18960-7750 Р від 29.05.2012*

**Видавець:**

ТОВ «Екоінвестком»

*Свідоцтво про реєстрацію  
ДК № 4293 від 02.04.2012*

**Адреса редакції:**

03143, м. Київ, вул. Метрологічна, 12  
тел./факс: (044) 526-33-36  
[www.natureus.org.ua](http://www.natureus.org.ua)  
e-mail: [nature\\_us@ukr.net](mailto:nature_us@ukr.net)

*Журнал включено*

*до Переліку наукових фахових видань України  
з ЕКОНОМІЧНИХ (наказ МОН України № 1411 від 10.10.2013 р.)  
та СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ НАУК  
(наказ МОН України № 463 від 25.04.2013 р.)*

**Журнал включено**

**до міжнародних інформаційних та наукометричних баз:  
RePEc, Research Bible, РИНЦ,  
Advanced Science Index, Polska Bibliographia Naukowa**

*Рекомендовано до друку*

*Вченою радою Інституту агроекології  
і природокористування НААН  
(протокол № 2 від 14.03.2016 р.)*

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори.  
Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

---

---

Підписано до друку 17.03.2016 р. Формат 60×84/8. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 20,36. Наклад 300 прим. Зам. № ЗП-01-16.

Оригінал-макет та друк ТОВ «ДІА». 03022, Київ-22, вул. Васильківська, 45

---

---

## ЗМІСТ

### ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

<b>Будзяк В.М., Будзяк О.С.</b> Індикатори перспективних аграрних і земельних перетворень .....	5
<b>Грановська Л.М., Нижеголенко К.С.</b> Теоретичні підходи до формування категорій «сільські території» та «сільський регіон» .....	10
<b>Сидорук Б.О.</b> Забезпечення збалансованого використання водно-болотних угідь і торфовищ на засадах екосистемного підходу .....	16
<b>Ярова І.Є., Мішеніна Н.В., Дутченко О.М., Мішеніна Н.А.</b> Інституціональні та еколого-економічні засади розвитку природогосподарського підприємництва .....	21
<b>Майборода В.А.</b> Створення збалансованих лісових екосистем шляхом впровадження чистих та змішаних насаджень дуба червоного .....	30

### ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

<b>Власенко І.В.</b> Особливості сільського зеленого туризму та перспективи його розвитку в Україні .....	37
<b>Никитюк Ю.А.</b> Організація екологічно орієнтованого виробництва лікарської рослинної сировини .....	41
<b>Кипоренко В.В., Вдовиченко А.В.</b> Оцінювання перспектив розвитку органічного сільського господарства .....	46
<b>Однорог М.А.</b> Інструменти формування інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств АПК .....	51
<b>Попович А.А.</b> Удосконалення системи сільськогосподарського субсидування .....	54
<b>Степанюк О.О., Бабікова К.О., Ісаєнко В.М.</b> Роль інформаційних технологій в організації сільського зеленого туризму .....	58

### ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

<b>Дребот О.І.</b> Екологічні аспекти лісівництва Київської області в контексті збалансованого природокористування .....	62
<b>Бутрим О.В.</b> Зобов'язання України з виконання положень Рамкової конвенції ООН про зміну клімату .....	68
<b>Богдан М.М., Гуляєва Г.Б., Карпенко В.П.</b> Економічна і енергетична ефективність вирощування пшениці м'якої озимої за позакореневого підживлення комплексними мікродобривами .....	72
<b>Біловус Г.Я.</b> Вплив метеорологічних умов та сортових особливостей пшениці озимої на розвиток грибних хвороб .....	76
<b>Августинювич М.Б.</b> Екологічна оцінка технологій вирощування тритикале яргого в умовах Західного Лісостепу України .....	80

## CONTENTS

### THEORY AND PRACTICE OF NATURE USING

<b>Budzyak V.M., Budzyak O.S.</b> Indicators of promising agrarian and land transformations .....	5
<b>Hranovska L.M., Nyzheholenko K.S.</b> Theoretical approaches to the formation of «rural areas» and «rural region» categories .....	10
<b>Sydoruk B.O.</b> Providing with sustainable use of wetlands and peatlands on the basis of the ecosystem approach .....	16
<b>Yarova I.Ye., Mishenina N.V., Dutchenko O.M., Mishenina N.A.</b> Institutional and environmental economic principles of the natural economic entrepreneurship development .....	21
<b>Maiboroda V.A.</b> Creating a balanced forest ecosystems through the introduction of pure and mixed stands of red oak .....	30

### ENVIRONMENTAL MANAGEMENT

<b>Vlasenko I.V.</b> Peculiarities of rural green tourism and prospects of its development in Ukraine .....	37
<b>Nykytyuk Yu. A.</b> Organization of environmentally oriented production of medicinal raw material .....	41
<b>Kyporenko V.V., Vdovychenko A.V.</b> Estimation of prospects toward the organic agriculture development .....	46
<b>Odnorog M.A.</b> Tools of investment attractiveness formation of the AIC agricultural enterprises .....	51
<b>Popovych A.A.</b> Improving the system of agricultural subsidizing .....	54
<b>Stepanyuk O.O., Babikova K.O., Isayenko V.M.</b> The role of information technology in the rural green tourism organization .....	58

### PROTECTION OF ENVIRONMENT

<b>Drebot O.I.</b> Environmental aspects of silviculture of Kyiv region in the context of sustainable nature management .....	62
<b>Butrym O.V.</b> Ukraine's commitments to implement the UN Framework Convention on Climate Change .....	68
<b>Bohdan M.M., Hulyayeva H.B., Karpenko V.P.</b> Economic and energy efficiency of cultivation of soft winter wheat by spray fertilization of complex micronutrient .....	72
<b>Bilovus G.Ya.</b> Influence of meteorological conditions and varietal peculiarities on development of fungal diseases winter wheat .....	76
<b>Avgustynovych M.B.</b> Ecological assessment of growing technologies of spring triticale in Western Forest-Steppe of Ukraine .....	80

5. Ільїна О.В. Роль болотних комплексів у збереженні біотичного різноманіття / О.В. Ільїна // Шацький національний природний парк: Наук. дослідж. 1994–2004 рр.: Матер. Міжнар. наук.-прак. конф. — Луцьк: Волин. обл. друкарня, 2004. — С. 74–75.
6. Камінський В.Ф. Осушені торфовища — найперспективніші угіддя України для енергетичних культур / В.Ф. Камінський, О.І. Ткачов // Зб. наук. пр. ННЦ «Інститут землеробства НААН». — Вип. 3–4. — 2013. — С. 3–7.
7. Коніщук В.В. Концепція збалансованого розвитку боліт і торфовищ України / В.В. Коніщук // Агроеколог. журн. — 2010. — № 4 — С. 18–23.
8. Національна стратегія збереження водноболотних угідь України (проект) / Міністерство екології та природних ресурсів України, Держлужба заповідної справи, Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл. — К., 2003. — 85 с.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення» від 29 серпня 2002 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
10. Трускавецький Р.С. Агроекологічний моніторинг торфових земель України / Р.С. Трускавецький // Агроекологія і біотехнологія: Зб. наук. пр. — К.: Аграрна наука, 1996. — С. 46–55.
11. Управління водно-болотними угіддями міжнародного значення: Метод. рек. до планування і впровадження / За ред. Г.В. Коломійця, С.В. Таращука; відп. ред. В.А. Костюшин. — К., — 2005. — С. 5–6.

УДК 502.13 : 630

## ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИРОДОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

**І.Є. Ярова**

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри економіки

Сумський національний аграрний університет

**Н.В. Мішеніна**

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування

Сумський державний університет

**О.М. Дутченко**

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки

Українська академія банківської справи

**Г.А. Мішеніна**

кандидат економічних наук

доцент кафедри управління

Сумський державний університет

*Визначено інституціональні та соціально-еколого-економічні орієнтири розвитку підприємництва в природно-ресурсній сфері, зокрема у сфері лісогосподарювання. Визначено сутність та принципи розвитку екологічно орієнтованого, екологічного та екосистемного підприємництва, а також наведено їх функціональну характеристику.*

**Ключові слова:** природогосподарювання, природогосподарське підприємництво, природно-ресурсна сфера, екологічно орієнтоване підприємництво, екологічне підприємництво, екосистемне підприємництво, функції.

Формування еколого-економічних засад розвитку підприємництва в природно-ресурсній сфері обумовлено екологізацією відтворювальних процесів природогосподарювання,

яка забезпечує реалізацію принципів сталого природокористування, екологічного управління природними ресурсами, а також становленням механізму соціальної відповідальності під-

приємницьких бізнес-структур. Екологізація сфери природогосподарювання сфери нами визначається як система технологічних, організаційно-економічних та інституціонально-регулюючих процесів інноваційного характеру, що забезпечують стале, екологічно збалансоване та соціально відповідальне інтегроване багатодільове використання та відтворення природних ресурсів [1].

В умовах ринкової лібералізації природогосподарювання одну з провідних функцій у процесах досягнення сталого природно-ресурсного розвитку об'єктивно має виконувати саме підприємництво як потужний, мобільний та активний елемент ринкових перетворень в усіх сферах суспільного господарювання [2, 3]. Ефективна та результативна реалізація еколого-економічних та соціальних інтересів суб'єктів природогосподарювання передбачає створення нових організаційно-економічних та інституціонально-регулюючих умов для екологічно орієнтованого підприємницького природогосподарювання [4]. Це актуалізує поглиблення теоретико-методологічних та концептуальних основ розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах природогосподарювання у контексті принципів сталого розвитку та методології «зеленої» економіки [5].

Метою нашої роботи є поглиблення теоретико-концептуальних основ формування інституціональних та еколого-економічних принципів розвитку природогосподарського підприємництва.

У взаємозв'язку визначальні еколого-економічні та соціальні орієнтири розвитку

підприємництва в природно-ресурсній сфері наведено на рис. 1.

Слід зауважити, що дослідження та осмислення основ сталого екологічно збалансованого розвитку природогосподарських комплексів на підприємницьких засадах пізнається через розуміння принципів з природогосподарювання. Зміст природогосподарювання потрібно поглиблювати згідно з існуючим у теорії господарського механізму поняттям «господарювання» [6, с. 35-37], що обумовлено з продуктивною організацією виробництва та вибором із можливих варіантів оптимальних управлінських рішень щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання певних благ.

Так, реалізація принципів сталого розвитку у лісовому господарстві також обумовлює необхідність розвитку підприємницьких ініціатив у сфері лісгосподарювання, які зможуть органічно поєднувати економічні вигоди, екологічну та соціальну відповідальність. Напрями розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах визначаються не тільки галузевою структурою, а й еколого-економічними проблемами сталого лісоресурсного розвитку (табл. 1).

Запропоновані напрями розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах сформовано, в основному, відповідно до структурно-функціональної схеми лісгосподарського комплексу, а також на основі існуючих основних напрямів екологічного підприємництва. Також важливо підкреслити, що ринкова організація лісгосподарського виробництва, яка стимулює залучення інвестицій до цієї



Рис. 1. Визначальні соціально-еколого-економічні орієнтири розвитку підприємництва в природно-ресурсній сфері

Джерело: авторська розробка з урахуванням відповідних механізмів [6, с. 79-87; 7, с. 35-37].

Таблиця 1

**Основні напрями розвитку підприємництва у лісоресурсній сфері  
на еколого-економічних засадах**

Вид діяльності	Напрями та їх еколого-економічна характеристика
<i>Лісогосподарський підкомплекс</i>	
Лісовідновлення та лісорозведення на засадах екологічно орієнтованого лісівництва	Здійснення лісогосподарських заходів зі сприяння природному відтворенню лісів, проведення лісовідновних рубок Проведення лісокультурних робіт за віковими технологічними фазами. Плантаційне лісовирощування, створення енергетичних посадок для виробництва біопалива (вирощування швидкорослих порід, скорочення обороту рубки і, як наслідок, зниження антропогенного навантаження на природні ліси та забезпечення їх відновлення)
Виконання певних лісогосподарських робіт з лісовирощування	Лісогосподарські заходи з формування високопродуктивних насаджень, максимально подібних до корінних деревостанів. Проведення рубок догляду та санітарних рубок (заходи із захисту лісів від шкідників та збудників хвороб; заходи з охорони лісів від пожеж та інших пошкоджень; гідромеліорація та лісоосушення; будівництво доріг лісогосподарського призначення)
Виробництво лісопосадкового матеріалу	Створення лісонасінневої бази (лісонасінних плантацій, ділянок; заготівля лісового насіння; вирощування елітного посадкового матеріалу)
<i>Лісозаготівельний підкомплекс</i>	
Лісозаготівельна діяльність	Використання ресурсів деревного (живиця, смола, деревні соки, деревина, хвоя, листя, насіння), недеревного (харчові продукти, технічна сировина, лікарська сировина) та тваринного походження (дикі птахи, дикі звірі)
<i>Лісопереробний підкомплекс</i>	
Лісопромислове виробництво	Деревообробка, лісохімія, харчова переробка. Використання відходів: лісопиляння та деревопереробки, а також усіх видів відходів, пов'язаних з повним циклом лісовирощування, лісозаготівлі та деревообробки
<i>Рекреаційно-лісозахисний підкомплекс</i>	
Рекреаційна діяльність	Розширення та покращання якості екосистемних послуг щодо використання рекреаційних ресурсів лісів. Здійснення лісогосподарських організаційно-економічних заходів зі збереження біорізноманіття та покращання генофонду рослинних ресурсів
Створення захисних лісових насаджень	Лісова рекультивация. Створення насаджень водоохоронного і ґрунтозахисного, санітарно-гігієнічного та оздоровчого призначення. Агролісомеліорація (створення лісозахисних смуг, заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь та ерозійно небезпечних земель). Створення «вуглецевих» лісів
<i>Міжгалузєва діяльність</i>	
Надання екологічних послуг	Впровадження елементів екологічного менеджменту (зокрема лісової сертифікації), проведення екологічного аудиту та впровадження механізмів екологічного страхування, фінансове обслуговування заходів із відтворення та захисту лісових ресурсів, екологічний маркетинг та інжиніринг (реінжиніринг), консультаційно-інформаційна діяльність, послуги з лісового контролю та моніторингу, освіта та просвітництво, перепідготовка кадрів та підвищення кваліфікації

Джерело: авторська розробка на основі наукових досліджень [8–10].

сфери, має базуватися на визнанні всіх лісогосподарських робіт підприємницькою діяльністю з відповідною оплатою результатів цієї діяльності [11].

Еколого-економічні засади підприємницького лісогосподарювання формуються у межах:

1. Трансформації суспільної парадигми сприйняття лісів, що ґрунтується на узгодженні сталого соціально-економічного розвитку та екологічно збалансованого використання і відтворення лісових ресурсів, а також на необхідності екологізації економіки лісового сектора.

2. Формування державної лісової політики на засадах сталого лісокористування, збільшення ресурсного та екологічного потенціалу лісів.

3. Поступового впровадження у практику лісогосподарювання моделі екосистемного управління лісами.

4. Необхідності міжсекторальної (міжгалузевої) інтеграції у сфері багатоцільового лісокористування та реалізації екологічних функцій лісів.

5. Організації інтегрованого багатоцільового та комплексного використання лісових ресурсів, розширеного відтворення лісів на ландшафтно-екосистемній основі.

6. Інституціональних трансформацій, які визначають напрями ринково орієнтованого реформування лісового господарства.

7. Узгодження національної системи ведення лісового господарства відповідно до міжнародних нормативів та параметрів лісогосподарювання, які, зокрема, передбачають здійснення екологічної сертифікації лісів.

8. Глобалізації лісового господарства, підвищення значення лісів у збереженні біорізноманіття та забезпеченні пом'якшення клімату.

Також необхідно формувати економічні механізми залучення до господарського обігу екосистемних послуг лісів соціального та природоохоронного призначення. Узагальнення світового досвіду щодо розроблення різних схем оплати екосистемних послуг свідчить, що розвиток лісогосподарського підприємництва на еколого-економічних засадах доцільно спрямовувати за такими напрямками: захист водних басейнів, вододілів; агролісомеліорація; рекреація; збереження біорізноманіття та зв'язування вуглецю в рамках розв'язання проблеми регулювання клімату [12; 13, с. 86–94; 14]. Однак ці еколого-економічні питання є доволі складними і тому потребують додаткового дослідження.

Вивчення еколого-економічних засад розвитку підприємництва в природно-ресурсній

сфері потребує визначення сутнісно-змістовної основи природогосподарського підприємництва, оскільки має особливу галузеву специфіку. Узагальнення найпоширеніших визначень екологічного підприємництва дає змогу зробити такі висновки:

- зміст визначень екологічного підприємництва потребує більш системного застосування самої теорії підприємництва для поглиблення сутнісно-змістовної основи його розвитку на еколого-економічних засадах;

- екологічне підприємництво характеризується як вид діяльності, спрямований не тільки на отримання прибутку, а й на розв'язання еколого-економічних проблем природогосподарювання та охорони довкілля. Ця діяльність керується реалізацією екологізації відтворювальних процесів та принципів сталого соціально-економічного розвитку;

- характеристику екологічного підприємництва необхідно здійснювати не тільки через його особливі функції, а й через розкриття типових функцій підприємництва в системі еколого-економічних відносин;

- під визначення особливостей та класифікаційних ознак екологічного підприємництва не проводиться розмежування екологічних чинників природного та техногенного характеру.

Отже, екологічно орієнтоване підприємництво є певною формою екологізації підприємництва загалом, і для нього характерними є загальні принципи та ознаки підприємництва з урахуванням особливостей сфери природогосподарювання на еколого-економічних засадах. Поглиблення сутнісно-змістовної основи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах, екологічного підприємництва необхідно здійснювати на засадах теорії підприємництва з урахуванням її базових принципів.

Екологічна та екосистемна орієнтованість підприємництва в лісовому господарстві, на нашу думку, визначається за такими критеріальними ознаками [15–17]:

- галузевою специфікою лісогосподарського та лісопромислового виробництв, а також проявом екодеструктивних чинників;

- повнотою цілеспрямованого врахування екологічних чинників (параметрів) природного (лісоекологічного) та техногенного характеру в процесах використання, охорони та відтворення лісових ресурсів (цільова функціональна орієнтація);

- сировинною та екологічною корисністю лісових екосистем, що є об'єктом підприємницьких ініціатив;

- напрямками практичної реалізації принципів сталого лісокористування, екосистемного управління лісами.

Визначені критеріальні ознаки дають змогу продемонструвати розвиток підприємництва в лісоресурсній сфері на еколого-економічних засадах у вигляді таких форм його організації: *екологічно орієнтоване, екологічне та екосистемне підприємництво*. Слід зауважити, що реалізація екосистемного підходу у сфері використання та відтворення лісових ресурсів потребує, на нашу думку, розвитку нової видової форми лісогосподарського підприємництва, визначеного нами як екосистемне.

Все перелічене дає підстави стверджувати, що екосистемне підприємництво у лісоресурсній сфері — це лісогосподарське підприємництво, обумовлене відтворенням та реалізацією екологічних функцій лісів у формі виробництва екосистемної продукції та послуг, а також збереженням біорізноманіття, і що відповідає принципам екосистемного управління лісами та екологічно орієнтованого (екосистемного) лісівництва. Іншими словами — екосистемне підприємництво пов'язане із здійсненням лісогосподарських робіт екологічного спрямування, що необхідні для відтворення та підтримки лісових екосистем для забезпечення реалізації середовищеутворювальних, середовищеперетворювальних, середовищезахисних їх функцій на міжгалузевій основі. Зокрема, про екосистемне підприємництво може йтися тоді, коли на комерційній основі забезпечується використання екосистемних послуг (функцій) лісів для ефективності функціонування суб'єктів сільського, водного, дорожньо-транспортного господарств, організаційно-оздоровчих організацій у рамках рекреаційно-лісозахисного підкомплексу.

Узагальнимо, екосистемне підприємництво має обов'язковий зв'язок із лісовими біогеоценозами та підприємницькою діяльністю з відтворення (через здійснення необхідних лісогосподарських робіт та послуг екологічного та екосистемного характеру на комерційній основі), підтримки, сприяння реалізації та використання соціально-екологічних функцій лісу. Тобто критерієм віднесення лісогосподарського підприємництва до екосистемного є здійснення підприємницької діяльності в напрямі підвищення стійкості екологічної інфраструктури (екологічної мережі) шляхом здійснення лісогосподарювання, коли пріоритетом є забезпечення екосистемної цілісності лісових ландшафтів, підтримка водорегулювальних процесів, збереження біорізноманіття.

Щодо екологічного підприємництва, то слід наголосити, що здебільшого, його діяльність обумовлено процесами лісопереробки (лісопереробним підкомплексом), а саме: запобіганням, зменшенням, контролем, ліквідацією

та регулюванням дії екодеструктивних чинників техногенного характеру, виробництвом екологічно чистої лісової продукції, тобто відображає загальноприйняте розуміння поняття «екологічне підприємництво».

Екологічне підприємництво в лісоресурсній сфері — це підприємництво, що пов'язане із запобіганням, зменшенням, контролем та ліквідацією дії екодеструктивного чинника техногенного характеру. Зокрема, воно може бути представлене виробництвом екологічної техніки та технології, переробкою низькосортної деревини, використанням на підприємницьких засадах лісосировинних відходів (наприклад, виробництво біопалива), виробництвом екологічно безпечної лісової продукції тощо. Слід наголосити, що екологічне підприємництво є інструментом екологізації відтворювальних процесів переважно у лісопереробному підкомплексі. Екологічна корисність продукції є визначальною, оскільки здійснюється задоволення саме екологічних потреб з відповідним отриманням доходу.

Екологічно орієнтоване підприємництво у лісоресурсній сфері обумовлене, здебільшого, використанням сировинних корисностей лісових ресурсів з одночасним урахуванням екологічних чинників природного та техногенного характеру, що мають суттєве, але не визначальне значення в ціле-функціональних цільових спрямуваннях підприємницької діяльності. Наприклад, це стосується заготівлі деревини з використанням екологічно безпечної техніки.

Взагалі, *підприємницьке природогосподарювання* на еколого-економічних засадах нами визначається як продуктивна та відповідальна організація процесів комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів, а також чинників виробництва на інноваційній основі з метою максимального задоволення економічних, екологічних та соціальних потреб у різноманітних функціях природних ресурсів відповідно до принципів сталого природокористування та методології «зеленої» економіки.

Природогосподарське підприємництво як чинник формування певної кількості продуктів природокористування та екосистемних послуг здійснюється шляхом створення певної унікальної комбінації ресурсів з необхідною системою технологічних, організаційно-управлінських та інституціональних перетворень інноваційного характеру на різних ієрархічних рівнях управління природно-ресурсним розвитком.

*Мета розвитку підприємництва* в природно-ресурсній сфері на еколого-економічних засадах полягає у забезпеченні реалізації ста-



лого використання та відтворення природних ресурсів відповідно до ринково орієнтованої трансформації організаційно-економічних відносин та відносин власності на природоресурсні об'єкти.

Основними завданнями розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах є:

1. Розширене відтворення природних ресурсів з урахуванням напрямів та викликів глобалізації природогосподарування.

2. Підвищення ефективності комплексного та збалансованого використання сировинних та соціально-екологічних функцій природних ресурсів на міжгалузевій основі.

3. Забезпечення екологізації природогосподарського виробництва на основі застосування управлінських, технологічних та ринкових інновацій.

4. Розвиток державно-приватного співробітництва, впровадження ринково орієнтованих механізмів відтворення та використання природних ресурсів [18].

5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття у контексті принципів сталого розвитку.

6. Формування механізмів соціально-екологічної відповідальності за результати природогосподарування.

*Принципи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у природно-ресурсній сфері ми визначаємо як основні правила підприємницької діяльності або керуючі ідеї підприємницького природогосподарування, що ґрунтуються відповідно до принципів сталого, екозбалансованого використання та відтворення природних ресурсів. Ці принципи нами сформовано у вигляді наступних сентенцій:*

1. Сприйняття екологізації природно-ресурсної сфери як цільової функціональної основи розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах.

2. Відповідність принципам сталого використання та відтворення природних ресурсів, а також організаційно-економічним та інституціонально-регулюючим механізмам природогосподарування.

3. Відповідність мотиваційних та стимулюючих механізмів розвитку підприємництва тим еколого-економічним проблемам, що необхідно розв'язувати в природно-ресурсній сфері.

4. Інтегроване, багатоцільове, комплексне використання та відтворення природних ресурсів на інноваційній основі.

5. Здійснення оцінки результативності та ефективності підприємницької природогосподарської діяльності крізь призму функціонування економічної, екологічної, соціальної та інституціональної систем.

6. Запобігання прояву екодеструктивних чинників та ризиків природогосподарування на початкових фазах відтворювальних процесів

7. Економіко-правова та соціально-екологічна відповідальність за наслідки нераціонального природогосподарування [19].

8. Забезпечення доступності, об'єктивності та достовірності еколого-економічної інформації щодо результативності розвитку підприємництва.

9. Сприяння розвитку конструктивного діалогу з громадськістю щодо розв'язання еколого-економічних та соціальних проблем природокористування.

Сутнісними рисами підприємництва екологічного спрямування в природно-ресурсній сфері також є ініціатива, ризик, комбінування та новаторство, що відображають певні функціональні напрями діяльності підприємця та виступають як ознаки підприємництва. Застосування теорії підприємництва дає змогу більш системно та повно репрезентувати сутнісно-змістовну основу підприємницького природогосподарування екологічного спрямування (екологічно орієнтованого, екологічного та екосистемного) через розкриття функцій, які характеризують його як вид діяльності та особливий тип господарської поведінки.

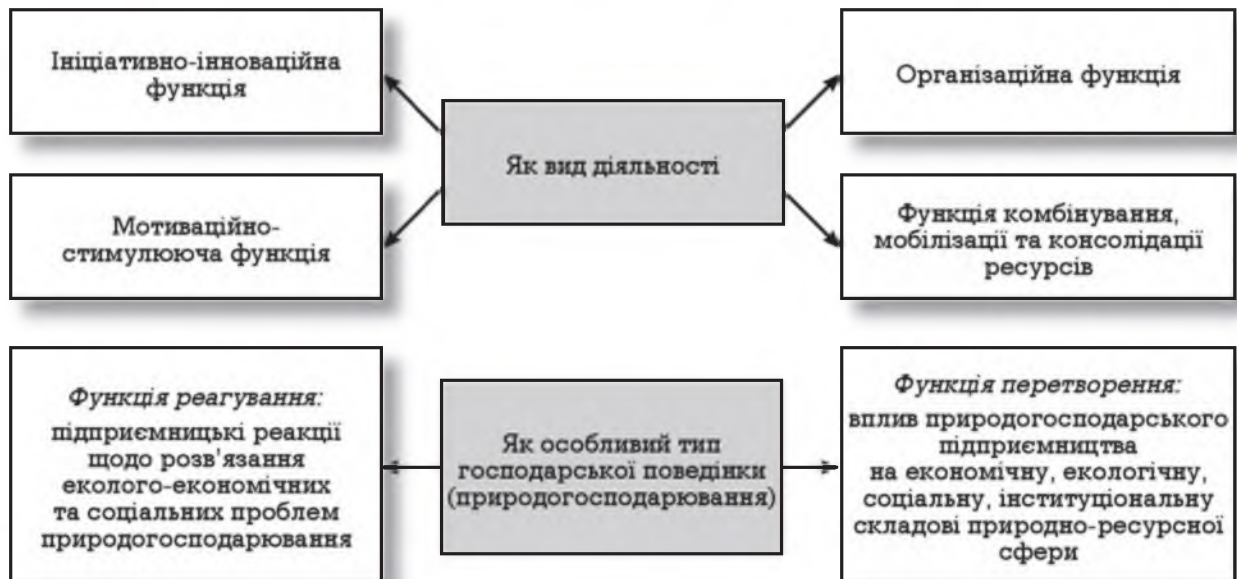
Зміст функцій, обумовлені сутністю підприємницького природогосподарування, що характеризують його як вид діяльності, нами розкрито у такий спосіб (рис. 2):

1. *Ініціативно-інноваційна функція.* Природогосподарська підприємницька ініціатива полягає у генеруванні та реалізації нових ринкових можливостей щодо інтегрованого багатоцільового використання та відтворення природних ресурсів на еколого-економічних засадах як з боку держави, так і з боку приватного сектора на міжгалузевій основі.

Слід зауважити, що підприємницьке природогосподарування на еколого-економічних засадах, по суті, потребує застосування організаційних, технологічних, управлінських та ринкових інновацій.

2. *Організаційна функція* підприємницького природогосподарування полягає у безпосередній його організації на еколого-економічних засадах, реалізації механізмів соціально відповідального природокористування. Організація процесного підходу в природно-ресурсній сфері до розвитку підприємницького природогосподарування на еколого-економічних засадах нами розглядається як процес формування та реалізації системи ефективного управління екобізнесом в аспекті інтегрованого багатоцільового використання та відтворення природних ресурсів на інноваційній основі.

**РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В ПРИРОДНО-РЕСУРСНІЙ СФЕРІ  
НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАДАХ**



**Рис. 2.** Складові функціональні характеристики розвитку підприємництва на еколого-економічних засадах у природно-ресурсній сфері як виду діяльності та особливого типу природогосподарювання

3. *Функція комбінування, мобілізації та консолідації ресурсів.* Насамперед зауважимо, що підприємницька організація виробництва передбачає певні форми, способи та методи комбінування, мобілізації та консолідації виробничих ресурсів (чинників) на інноваційній основі. Всі чинники, які взаємодіють в природно-ресурсній сфері, можна схематично звести до чотирьох: виробничий капітал; праця (людський та організаційний капітал); природний капітал; підприємницький чинник — специфічний господарський ресурс.

4. *Мотиваційно-стимулююча функція.* Зміст підприємницького господарювання (ознаки, цільова-функціональна спрямованість) у сфері використання та відтворення природних ресурсів реалізується через мотивацію та стимулювання екологізації природогосподарювання, що формуються методами, інструментами та засобами організаційно-економічного механізму екологічного регулювання. Мотивація є функцією управління підприємницьким природогосподарюванням на еколого-економічних засадах у тому разі, якщо вона виступає засобом реалізації та узгодження суспільних та підприємницьких інтересів у сфері екологізації використання та відтворення природних ресурсів. Стимулювання ґрунтується на створенні інституціональних механізмів раціоналізації використання та відтворення природних ресур-

сів, які сприятимуть активізації інвестиційної діяльності та формуватимуть конкурентні переваги з урахуванням соціально-екологічних параметрів природогосподарювання.

Своєю чергою, як особливий тип природогосподарської поведінки (господарювання) підприємство екологічного спрямування нами характеризується через функції *реагування* та *перетворення*. Реалізацію функцій реагування обумовлено з підприємницькими реакціями щодо розв'язання еколого-економічних та соціальних проблем природогосподарювання на ринкових засадах, які полягають у формуванні нових та удосконаленні існуючих механізмів управління фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами для пристосування їх до навколишнього природного середовища. Функції перетворення характеризують вплив розвитку екологічно спрямованого природогосподарського підприємства на економічну, екологічну, соціальну та інституціональну систему природно-ресурсної сфери. Так, спрямованість соціальної функції забезпечується узгодженістю інтересів різних зацікавлених осіб (стейкхолдерів) у розв'язанні соціально-екологічних проблем природокористування. Інституціональна функція проявляється в тому, що підприємці створюють, наприклад, не тільки екосистемні блага та застосовують інноваційні технології у природокористуванні,

але і певною мірою впливають на модифікацію економічних відносин у напрямі соціально орієнтованих ринкових перетворень, формування цивілізованих ринків екологічно безпечної продукції (щодо її походження та застосування), створення механізмів інтеграційних зв'язків, наприклад, лісового, сільського та водного господарств, а також сприяють побудові нових організаційних форм розвитку екологічного підприємництва та співробітництва з некомерційними організаціями.

Дослідження проблеми створення та організації сприятливого навколишнього природного середовища для розвитку підприємницьких ініціатив у природно-ресурсній сфері в умовах ринкових трансформацій свідчить про необхідність визначення інституціональних та організаційно-економічних засад створення умов формування та розвитку природогосподарського підприємництва екологічного спрямування.

Формування інституціональних умов розвитку лісогосподарського підприємництва на еколого-економічних засадах передбачає не стільки перехід до приватної власності на лісові ресурси, скільки забезпечення прозорості у лісових відносинах, що сприятиме зменшенню невизначеності, створенню стійкого економічного середовища у сфері лісогосподарювання, формування у суб'єктів підприємницького лісогосподарювання очікувань щодо результатів їх діяльності та відносин з іншими економічними суб'єктами. Розвиток лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування повинен передбачати конструктивну інституціоналізацію лісоземельної реформи, зокрема закріплення статусу поєднаних лісових смуг юридично-правовим шляхом, а також спрощення процедури переведення непродуктивних (малопродуктивних) сільськогосподарських угідь у статус земель, на яких можна створювати лісові насадження. Важливою умовою формування та ефективного функціонування лісогосподарського підприємництва екологічного спрямування є створення відповідного ринку, що забезпечуватиме економічно, екологічно та соціально обґрунтовану систему еквівалентного обміну у лісовирощуванні, сировинному та середовищезахисному лісокористуванні.

Загалом, основна мета формування ринку лісогосподарських робіт та послуг — це організація і ведення безперервного та невиснажливого використання лісових ресурсів, а також забезпечення розширеного відтворення лісів на підприємницьких засадах. Для досягнення результатів у цьому напрямі необхідно забезпечити вільний доступ зацікавлених у лісогосподарських роботах та послугах суб'єктів;

створити необхідні умови для розвитку конкуренції у сфері лісогосподарювання; створити зрозумілий та прозорий механізм розміщення замовлень; розробити нормативно-правове поле функціонування ринку лісогосподарських робіт та послуг. Ринок лісогосподарських робіт поступово може створюватися, наприклад, шляхом встановлення та доведення нормативів поєднаної лісостості до сільськогосподарських підприємств, орендарів.

## ВИСНОВКИ

Визначені види природогосподарського підприємництва (екологічно орієнтоване, екологічне, екосистемне) обумовлено обов'язковим урахуванням природно-екологічних і екосистемних параметрів. Натомість поділ підприємництва в природно-ресурсній сфері на екологічно орієнтоване, екологічне та екосистемне є певною мірою умовним. Однак, щодо останнього, така класифікація, на нашу думку, має під собою підґрунтя (про це, зокрема, свідчить і «Модельный закон об основах экологического предпринимательства» [20]), оскільки вона необхідна для формування інституціонально-регулюючих заходів розвитку природогосподарювання, розроблення відповідних концепцій екологічної політики у різних секторах економіки. Подальші дослідження повинні бути орієнтовані на деталізацію механізмів розвитку природогосподарського підприємництва.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мішеніна Г.А. Організаційно-економічні основи екологізації підприємництва у сфері використання та відтворення природних ресурсів / Г.А. Мішеніна // Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: зб. матеріалів наук.-практ. конф. НДІ сталого розвитку та природокористування. — Сімферополь: СОНАТ, 2009. — С. 111–112.
2. Жарова Л.В. Екологічне підприємництво та екологізація підприємництва: теорія, організація, управління: монографія / Л.В. Жарова, Є.Ю. Какутич, Є.В. Хлобистов; за ред. акад. Б.М. Данилишина. — Суми: Університетська книга, 2009. — 240 с.
3. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М.А. Хвесик, В.А. Голян, Ю.М. Хвесик, С.М. Демидюк. — Луцьк: ПВД «Твердиня», 2010. — 488 с.
4. Ярова І.Є. Лісогосподарювання як нова соціо-еколого-економічна парадигма / І.Є. Ярова // Механізм регулювання економіки. — 2013. — № 2 (60). — С. 45–52.
5. Буржинський Б.В. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні

- ні / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов — Одеса: ІПРЕЕД НАН України — Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2011. — 348 с.
6. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма / Ю.М. Осипов. — М.: Иад-во МГУ, 1994. — 368 с.
  7. Тарануха Ю.В. Предприятие и предпринимательство в трансформируемой экономике / Ю.В. Тарануха. — М.: Дело и сервис, 2003. — 368 с.
  8. Антоненко І.Я. Еколого-економічні пріоритети модернізації лісоресурсного комплексу України: макроекономічні важелі / За ред., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. — К.: КУТЕП-Інформ, 2008. — 359с.
  9. Коваль Я.В. Пріоритети лісоресурсного розвитку пореформеного сектору економіки / Я.В. Коваль // Науковий вісник НАУ: лісівництво. — 2003. — № 61. — С. 190–200.
  10. Котко А.А. Включение экосистемной продукции и услуг в систему экономических взаимоотношений [Электронный ресурс] / А.А. Котко // Электронный журнал Bio Dat. — Режим доступа до статті: <http://www.biodat.ru>
  11. Петров А. Инвестиционную привлекательность лесного сектора формируют экономические отношения его обслуживающие / А. Петров // Устойчивое лесопользование. — 2007. — № 2 (14). — С. 14–16.
  12. Платежи за экосистемные услуги: теория, методология и зарубежный опыт практического использования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.wildnet.ru/docs/Plateji.pdf>
  13. Состояние лесов мира 2009 / Продовольственная и сельскохозяйственная организация объединённых наций. — Рим, 2009. — 178 с.
  14. Мішенін Є.В. Розвиток маркетингу екосистемної продукції та послуг у лісоресурсній сфері / Є.В. Мішенін, Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2013. — Вип. 2. — С. 209–219.
  15. Мішенін Є.В. Концептуально-методологічні основи розвитку підприємництва у лісовому господарстві на еколого-економічних засадах / Є.В. Мішенін, Г.А. Мішеніна, І.Є. Ярова // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.19. — С. 182–196.
  16. Мішенін Є.В. Еколого-економічні та соціальні орієнтири лісоресурсного розвитку на підприємницьких засадах / Є.В. Мішенін, Г.А. Мішеніна, І.Є. Ярова // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2012. — Вип. 3 (51). — С. 3–10. — (Серія «Економіка та менеджмент»)
  17. Мішеніна Г.А. Організаційно-економічні форми в системі лісових відносин / Г.А. Мішеніна // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: зб. тез доповідей Восьмої щорічної Всеукр. наук. конф. — Суми: Вид-во СумДУ, 2008. — С. 80–84.
  18. Мішенін Є.В. Концептуальні засади розвитку механізмів державно — приватного партнерства в лісоресурсній сфері // Є. Мішенін, Г. Мішеніна // Економіст. — 2010. — № 12. — С. 23–26.
  19. Ярова І.Є. Корпоративна соціально-екологічна відповідальність у лісовому комплексі України: методологія та механізми розвитку / І.Є. Ярова // Детермінанти соціально-економічного розвитку підприємств: монографія. Вип.2/ за наук. ред. проф. Є.В. Мішеніна. — Х.: ТОВ «Діса Плюс», 2013. — С. 429–440.
  20. «Модельный закон об основах экологического предпринимательства». Постановление № 15-6 от 13 июня 2000 года на 15-м пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ, г. Санкт-Петербург [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rusofis.ru>.

## Новини Новини

### Новини • Новини • Новини

#### ЗАТВЕРДЖЕНО ПОРЯДОК ВКЛЮЧЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ДО ПЕРЕЛІКІВ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

9 березня 2016 року, набув чинності Порядок включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі, розроблений на виконання 16 та 17 статей Закону України «Про екологічну мережу України» та затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1196. Прийняття цього документу є важливою подією у сфері формування національної екомережі — переліки міститимуть конкретну інформацію про складові структурних елементів екомережі, включаючи їх назву, місце розташування, межі та орієнтовну площу, що сприятиме ефективному управлінню і функціонуванню екомережі, визначенню правового статусу її елементів та забезпечуватиме використання земель, що входять до склад екомережі, за їх цільовим призначенням.